

УДК 331.101.6

Чернушкіна О.О., доцент кафедри управління персоналом і економіки праці
Хмельницький національний університет

ПРОДУКТИВНІСТЬ ПРАЦІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ

В статті встановлено місце продуктивності праці у системі показників продуктивності. Проаналізовано динаміку основних макроекономічних показників та пропорцій. Обґрунтовано необхідність державного регулювання процесами, що відбуваються у сфері зайнятості та оплати праці працівників.

Ключові слова: продуктивність, продуктивність праці, оплата праці, державне регулювання.

Chernushkina O.O.

PRODUCTIVITY: TRENDS AND PROSPECTS FOR GROWTH

The place of labour productivity in the system of productivity indicators was identified in the article. We consider that the labour productivity is a partial factorial indicator of the productivity, characterized by the ratio of the results of the labour and its costs because the labour is one of the factors used to measure the productivity. The dynamics of the main macroeconomic indicators and proportions was analyzed. The wages growth remained above the pace of the labour productivity in the certain years in the some countries. Thus, the productivity labour growth exceeded the growth wages only in 2000, 2004 and 2007 in Ukraine. The trend of the ratio of the labour productivity and the wages are worse only in Russia. The need for government regulation of processes that occurred in the field of employment and remuneration of employees has been substantiated.

Key words: productivity, labor productivity, wages, government regulation.

Чернушкіна О.А.

ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТЬ ТРУДА: ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РОСТА

В статье определено место производительности труда в системе показателей производительности. Проанализирована динамика основных макроэкономических показателей и пропорций. Обоснована необходимость государственного регулирования процессами, происходящими в сфере занятости и оплаты труда работников.

Ключевые слова: производительность, производительность труда, оплата труда, государственное регулирование.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Фундаментом конкурентоспроможної економіки України є соціально орієнтоване суспільство, яке забезпечує високу якість і високі соціальні стандарти життя всіх верств населення країни. Найважливішими індикаторами конкурентоспроможності економіки і соціального забезпечення населення є продуктивність праці та заробітна плата. Ґрунтовному дослідженню мають підлягати не тільки рівень продуктивності праці та розмір заробітної плати, але і співвідношення в динаміці темпів зміни даних показників. Зазначені співвідношення мають розглядатись на всіх рівнях управління економікою. Ретельне вивчення динаміки показників продуктивності праці та заробітної плати, аналіз їх взаємовпливів забезпечуватиме стійкість розвитку як суб'єктів господарювання, так і економіки держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Наукові розробки щодо встановлення змісту показника продуктивності праці, обґрунтування методики вимірювання її рівня й динаміки, застосування різноманітних методів для характеристики ступеня впливу факторів на продуктивність праці широко висвітлені у науковій літературі. Серед значних наукових здобутків виділяють праці В. Беседіна, Д. Богині, О. Грішньої, В. Данюка, Г. Завіновської, Т. Кір'ян, Л. Лісогор, К. Маркса, М. Мескона, А. Пасеки, П. Самуельсона, М. Семикіної, С. Струмліна, Ф. Тейлора, А. Файоля, Т. Хачатурова та ін. Не применшуючи важливості наробок науковців у сфері дослідження рівня, динаміки та факторів впливу на продуктивність праці, слід зазначити, що залишаються недостатньо опрацьованими питання співвідношення рівня продуктивності праці та заробітної плати, а також факторів, які впливають на цю пропорцію.

Цілі статті. Метою статті є встановлення місця продуктивності праці у системі показників продуктивності, оцінювання рівня та динаміки продуктивності праці в Україні, дослідження взаємозв'язку оплати та продуктивності праці, обґрунтування засад її подальшого зростання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасна економічна теорія та практика все більше уваги приділяє загальній продуктивності, дослідженню рівня та динаміки продуктивності праці як одного із її компонентів.

У теорії продуктивності визначальне місце посідає поняття управління продуктивністю – процес, що базується на стратегічному та оперативному плануванні організації виробництва, мотивуванні персоналу до результативної діяльності, вимірюванні, аналізі та контролі рівня продуктивності виробництва.

Для оцінювання стану та динаміки продуктивності економічної системи, порівняння її досягнень із досягненнями інших систем та пошуку резервів підвищення необхідно застосувати аналіз та контроль продуктивності господарюючого суб'єкта, у процесі реалізації яких необхідно визначити вплив змінювання взаємозв'язків різних витрат і випуску на досягнення визначених виробничих цілей даної системи. У залежності від встановлених цільових результатів діяльності визначають, які показники необхідно дослідити, як вони повинні співвідноситись один з одним та які вимірювання необхідно виконати для отримання кінцевих висновків.

Про складність і багатогранність процесу вимірювання та аналізу продуктивності виробництва пишуть усі науковці, що опікуються даною проблемою. Так, С.Ейлон вважає, що необхідно побудувати систему зв'язків факторів, через які зміна продуктивності впливає на витрати, ціни і доходність, тобто систему, яка може здійснювати управлінський контроль [11, с. 38].

Проблеми, пов'язані з вимірюванням та аналізом продуктивності, можна поділити на дві групи: пов'язані з технікою вимірювання та з організацією процесу вимірювання [5, с. 336; 8, с. 58; 11, с. 27].

Серед організаційних проблем вимірювання продуктивності можна виділити потенційні помилки у розумінні та застосуванні процесу вимірювання, виявлення неадекватних результатів через неприйняття робітниками та менеджерами введення жорсткого контролю управління внаслідок вимірювання продуктивності економічної системи.

Достовірність і адекватність вимірювання продуктивності спирається на систему показників, які б дозволяли на основі їх аналізу і контролю приймати науково обґрунтовані рішення щодо забезпечення високопродуктивного господарювання економічної системи.

У теорії продуктивності виробництва заведено виділяти дві основні групи вимірників продуктивності: статичні коефіцієнти та динамічні індекси продуктивності. Усередині кожної групи слід розрізняти три типи вимірників продуктивності: часткові факторні, багатфакторні та сукупні показники. Кожний з вимірників характеризує відношення продукції до витрат, однак вони відрізняються кількістю елементів витрат. У залежності від форми представлення результату та витрат при вимірюванні продуктивності розрізняють натуральні та вартісні показники [3; 5, с. 334–335; 8, с. 51–52].

Праця частіше, ніж будь-який інший фактор, використовується для вимірювання продуктивності. Основна причина прерогативи продуктивності праці над іншими показниками вимірювання продуктивності полягає в тому, що витрати праці значно легше виміряти, ніж будь-які інші витрати. Тому у практиці господарювання саме продуктивність праці вважається головним показником ефективності виробництва. Спрощений підхід вимірювання продуктивності праці, за яким у Радянському Союзі розрахунки продуктивності проводилися лише стосовно основних робітників у основному виробництві, а весь персонал допоміжного виробництва і всієї виробничої інфраструктури виключався з розрахунку продуктивності праці на локальному рівні [1, с. 17], фальсифікував порівнянність темпів розвитку СРСР та інших країни світу, приховував дійсні тенденції в економіці країни. Цінність показника продуктивності праці проблематична для використання у капіталомістких, енергомістких галузях.

У сучасній літературі поняття «продуктивність праці» трактується по-різному, і єдиної думки у визначенні його сутності не досягнуто. Так, окремі автори вважають продуктивність праці узагальнюючим показником використання робочої сили, що характеризує співвідношення результатів праці та її витрат [2]. Інші визнають, що продуктивність праці характеризує результативність праці, її ефективність, є здатністю конкретної праці виробляти за одиницю часу певну кількість продукції [4]. З приводу того, що праця є одним з факторів, які використовуються для вимірювання продуктивності виробництва, вважаємо продуктивність

праці частковим факторним показником продуктивності, що характеризується співвідношенням результатів праці та її витрат.

В останні роки в Україні посилилась увага до показника продуктивності праці з боку державних органів влади. Зокрема, Міністерством економіки України 26 грудня 2008 року було затверджено Тимчасові методичні рекомендації розрахунку продуктивності праці в економіці та за видами економічної діяльності [10]. Відповідно до затверджених рекомендацій продуктивність праці розраховується на національному рівні, за видами економічної діяльності та для міжнародних порівнянь. Використовуючи запропоновану в зазначених рекомендаціях методику розрахунку продуктивності праці на національному рівні, динаміку продуктивності праці в Україні за 2000-2012 рр. представлено у табл. 1 [7].

Таблиця 1

Динаміка продуктивності праці в Україні за 2000-2012 рр.

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ВВП у фактичних цінах, млн. грн.	170070	204190	225810	267344	345113	441452	544153	720731	948056	913345	1082569	1302079	1408889
Чисельність зайнятого населення, тис. осіб	20175,0	19971,5	20091,2	20163,3	20295,7	20680,0	20730,4	20904,7	20972,3	20191,5	20266,0	20324,2	20354,3
Продуктивність праці, тис. грн. / особу	8,43	10,22	11,24	13,26	17,00	21,35	26,25	34,48	45,21	45,23	53,42	64,07	69,22

Аналізуючи наведені у табл. 1 розрахунки, можна констатувати, що за період 2000-2012 рр. показник продуктивності праці в Україні має стійку тенденцію до зростання. Середній річний приріст показника складає 5,07 тис. грн. на одного зайнятого.

Продуктивність праці, як найважливіший показник конкурентоспроможності економіки, безпосередньо пов'язана із заробітною платою, яка дозволяє оцінювати соціальні стандарти всіх верств населення. На думку західних економістів, конкурентні переваги – це не тільки продуктивність праці, але і співвідношення в рівні оплати праці всередині країни і за кордоном [6]. Для міжнародних порівнянь продуктивності та оплати праці Тимчасовими методичними рекомендаціями розрахунку продуктивності праці в економіці та за видами економічної діяльності встановлено необхідність використання зазначених показників у цінах за паритетом купівельної спроможності (ПКС), що нівелюють вплив внутрішніх цін. У табл. 2 представлено результати розрахунків щодо різниці між темпами продуктивності та оплати праці в Україні та інших країнах у 2000–2007 рр. [9].

Таблиця 2

Різниця між темпами продуктивності та оплати праці в цінах за ПКС в Україні та інших країнах у 2000–2007 рр., %

Країна	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Середній темп у 2001–2007 рр.
Україна	4,9	-0,1	-8,4	-0,1	0,2	-7,8	-0,7	1,2	-2,24
Росія	-0,3	-7,5	-9,0	-0,7	2,4	5,2	-2,0	-5,2	-2,41
Польща	3,3	-2,1	4,9	2,6	5,6	1,0	0,9	1,0	1,99
Угорщина	-3,7	-0,3	-1,6	-0,9	-0,1	-1,5	1,3	-0,2	-0,49
Чеська Республіка	-1,4	9,0	-0,7	-10,2	9,2	-0,9	-0,2	0,5	0,95
Словаччина	0,8	2,3	-3,9	6,1	5,6	-1,2	1,3	1,1	1,60
Румунія	-19,4	1,2	2,8	6,1	1,3	-6,2	2,4	0,0	1,07
США	-1,9	0,3	0,9	0,8	1,4	0,7	0,4	-0,3	0,58
Німеччина	-1,4	0,6	0,8	0,7	1,8	2,1	1,9	1,4	1,31
Франція	-0,1	-0,6	-0,7	0,1	0,6	0,3	0,6	0,3	0,08
Велика Британія	-2,2	0,5	1,1	0,9	0,3	-0,9	0,7	1,8	0,63
Японія	0,6	-0,3	1,2	1,3	2,6	-0,1	-0,9	2,4	0,88

Згідно з даними табл. 2, темпи зростання оплати праці в окремі роки у деяких країнах залишалися вищими за темпи продуктивності праці. Так, в Україні лише в 2000, 2004 та 2007 рр. темпи зростання продуктивності праці перевищували темпи оплати праці. Причому, середній темп зміни зазначених показників за досліджуваний період виразив зворотну тенденцію на рівні 2,24 %. Ще гіршою є тенденція співвідношення показників продуктивності та оплати праці тільки в Росії. Найкращі макроекономічні пропорції між

темпами зростання продуктивності та оплати праці спостерігаються в Польщі, які за період 2001-2007 рр. склали 1,99 %.

Розвиток національної економіки має базуватися на переважаючому зростанні продуктивності праці порівняно з оплатою праці зайнятих. Якнайбільша позитивна різниця між темпами продуктивності і оплати праці є умовою формування конкурентоспроможної економіки. На даному етапі ринкових реформ виникає необхідність підвищення державного регулювання процесами, що відбуваються у сфері зайнятості та оплати праці працівників. Державне регулювання у сфері праці має передбачати, перш за все, удосконалення законодавчо-правової бази, нормативів, методики розрахунків та вимірювання продуктивності праці, проведення систематичного обліку та аналізу тенденцій у динаміці продуктивності праці та заробітної плати на основі постійного моніторингу для забезпечення оптимального співвідношення в темпах зростання даних показників.

Висновки. Підвищення продуктивності праці та виробництва в цілому сприяє зростанню доходів працівників, узгодженню поточної виробничої діяльності із стратегічними пріоритетами, реалізації критеріїв продуктивного господарювання, забезпеченню конкурентних позицій підприємства. Підвищення ефективності функціонування сфери зайнятості та оплати праці працівників обумовлює впровадження її державного законодавчо-правового та нормативного регулювання, моніторингу основних макроекономічних показників та пропорцій.

Список використаних джерел:

1. Айвазян С. А. Прикладная статистика и основы эконометрики / С. А. Айвазян, В. С. Мхитарян. – М. : ЮНИТИ, 1998. – 1022 с.
2. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносина : підручник / О. А. Грішнова. – 4-те вид., оновлене. – К. : Знання, – 2009. – 390 с.
3. Дарченко Н. Д. Питання методології вимірювання продуктивності різних рівнів економіки / Н. Д. Дарченко // Продуктивність. – 2000. – № 3. – С. 13–18.
4. Економіка підприємства: підручник / Петрович Й.М., А.Ф. Кіт, В.В. Кулішов [та ін.] ; за заг. ред. Й.М. Петровича. – Львів : Новий світ-2000, 2004. – 680 с.
5. Єременко В. О. Підвищення продуктивності: теорія, досвід, шлях України / В. О. Єременко. – Краматорськ : Видавництво Центру продуктивності Міністерства праці та соціальної політики України, 2000. – 398 с.
6. Кругман П. Р. Международная экономика. Теория и политика / П. Р. Кругман, М. Обстфельд ; пер. с англ. ; под ред. В. П. Колесова, М. В. Кулакова. – М. : Экономический факультет МГУ, ЮНИТИ, 1997. - 799 с.
7. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Синк Д. С. Управление производительностью: планирование, измерение и оценка, контроль и повышение / Д. С. Синк ; пер. с англ. ; общ. ред. и вступ. ст. В. И. Данилова-Данильяна. – М. : Прогресс, 1989. – 528 с
9. Соколик М. П. Продуктивність та оплата праці за паритетом купівельної спроможності в Україні та інших країнах: порівняльний аналіз / М. П. Соколик // Економіка і прогнозування. - 2011. - № 1. - С. 85-103
10. Тимчасові методичні рекомендації розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] : затв. Наказом Міністерства економіки України від 26 груд. 2008 р., № 916. - Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0916665-08>
11. Эйлон С. Система показателей эффективности производства (прикладной анализ) / С. Эйлон, Б. Голд, Ю. Сезан ; пер. с англ. ; предисл. и науч. ред. Ю. Я. Ольсевича. – М. : Экономика, 1980. – 182 с.

Рецензент: д.е.н., професор Ведерніков М.Д.